

**Talouden tasapainottamissuunnitelma
Luonnos****26.4.2021**

Sonkajärven kunnassa asui vuoden 2020 lopussa 3 844 henkilöä (väestömuutosten ennakkotiedot). Kahdessakymmenessä vuodessa kunnan asukasmäärä on pienentynyt 1 428 henkilöä eli 27 prosenttia. Seuraavan kymmenen vuoden kuluessa väestömäärän arvioidaan pienentyvän 648 henkilöä eli 17 prosenttia. Vuonna 2030 väkiluvuksi ennustetaan 3 143 asukasta. Ikäryhmittäin väestömuutosennuste näkyy alla olevassa taulukossa.

Taulukko 1. Sonkajärven kunnan väestökehitysennuste ikäryhmittäin vuodesta 2020 vuoteen 2030. Huom. Taulukossa vuoden 2020 väkilukuna käytetään 3 791 henkilöä, joka on tilastokeskuksen ennuste.

	Vuosi 2020	Vuosi 2030	Muutos henkilöinä	Muutos %
0 - 6	168	125	-43	-26 %
7 - 12	213	123	-90	-42 %
13 - 15	112	77	-35	-31 %
16 - 18	110	80	-30	-27 %
19 - 49	920	770	-150	-16 %
50 - 64	956	574	-382	-40 %
65 - 74	743	628	-115	-15 %
75 -	569	766	197	35 %
Väestö yhteensä	3791	3143	-648	-17 %

Ainoa ikäryhmä, jossa ennusteajaksolla tapahtuu kasvua, ovat yli 75-vuotiaat. Varhaiskasvatusikäisten määrä laskee ennusteen mukaan 26 prosenttia, eli noin neljäsosan, alakouluikäisten määrä 42 prosenttia, eli lähes puolet, ja yläkouluikäisten määrä 31 prosenttia. Toisen asteen opinnoissa olevien määrän ennustetaan laskevan 27 prosenttia, 19-49 -vuotiaiden 16 prosenttia, ja 50-64 -vuotiaiden peräti 40 prosenttia. Eläkeikäisten, alle 74-vuotiaiden määrä laskee noin 15 prosenttia ja väestömäärä yhteensä 17 prosenttia. Vuonna 2000 Sonkajärven kunnan väestöllinen huoltosuhde oli 59,6, vuonna 2020 huoltosuhteeksi ennustetaan 87,7 ja 117,2 vuonna 2030. Sataa työkäistä kohden olisi siis 117,2 ei-työkäistä.

Tämänkaltaiset väestömuutokset pienentävät kunnan rahoituspohjaa, koska valtionosuuksien määrä riippuu ennen muuta kunnan asukasmäärästä, ja toisaalta kunnallisveron määrä kunnan työkäisen väestön määrästä ja työllisyysasteesta. Kunnan työttömyysaste on sekä Pohjois-Savon että koko maan keskiarvoa korkeampi. Erityisesti rakenne- ja pitkäaikaistyöttömyys ovat olleet kunnan haasteita.

Taulukko 2. Sonkajärven kunnan työttömyysprosentti vuosina 2010, 2015 ja 2020 verrattuna Pohjois-Savon ja koko maan keskimääräiseen työttömyysprosenttiin.

	2010	2015	2020
Sonkajärvi	13,6	16,4	15,3
Pohjois-Savo	11,8	14,0	13,7
Koko maa	10,0	13,4	13,6

Sonkajärven maapinta-ala on 1 465,91 neliökilometriä ja väestötiheys vuonna 2019 oli 2,7. Noin 65 prosenttia Sonkajärven kunnan väestöstä asuu ydinmaaseudulla ja 35 prosenttia harvaan asutulla maaseudulla. Kunnalla on kaksi taajamaa, Rutakko ja Sukeva, ja molemmissa taajamissa on tarjolla varhaiskasvatusta ja ala-asteen opetusta. Ylä-aste ja lukio ovat vain Rutakolla. Molemmissa taajamissa on lisäksi kunnan asiointipiste ja kirjasto sekä harrastetiloja.

Sonkajärven kunnan suurimmat työllistäjät ovat maa-, metsä- ja kalatalous (21 prosenttia työpaikoista) ja terveys- ja sosiaalipalvelut (19 prosenttia työpaikoista). Julkisessa hallinnossa työpaikkoja on 13 prosenttia kaikista työpaikoista. Rakentamisen alan työpaikkoja oli vuonna 2018 noin 9 prosenttia ja koulutusalan työpaikkoja noin 6 prosenttia kaikista työpaikoista. Vuonna 2018 työpaikkaomavaraisuusaste oli 55 prosenttia.

Vuoden 2021 alussa Sonkajärven kunnan suurin yksittäinen yksityinen työnantaja Omatalo Oy hakeutui konkurssiin. Omatalo Oy työllisti 72 henkilöä, joista noin 40 oli sonkajärveläisiä. Omatalo Oy:n konkurssin myötä Sonkajärven kunnan työpaikat vähenivät 6 prosentilla. Tukitoimet työttömäksi jääneiden edelleenpoluttamiseksi ovat käynnissä kunnan ja TE-toimiston yhteistyössä. Konkurssi tulee joka tapauksessa vaikuttamaan kunnan elinvoimaan ja talouteen negatiivisesti. Pahin skenaario on, että työttömäksi jääneet sonkajärveläiset perheineen muuttavat lähemmäksi uusia työ/opiskelupaikkojaan kiihdyttäen näin kunnan väestökatoa entisestään. Mikäli perhekunnan koko on esimerkiksi 3 henkilöä, olisi väestökato konkurssin johdosta yhteensä 120 henkilöä. Tällä olisi merkittävät kielteiset vaikutukset kunnan verotuloihin ja valtionosuuksiin. Vaikka väestökato jäisi vähäisemmäksi, tulee työttömyysaste ainakin vuonna 2021 väliaikaisesti nousemaan ja vähentämään kunnallisverotuloja.

Uuden SOTE-uudistuksen valmistelu on käynnistynyt. Toteutuessaan uudistus vaikuttaa merkittävästi niin kuntien toimintaan kuin talouteen. SOTE-uudistuksessa joidenkin kuntien talouden tasapainotilan ennakoitaan paranevan ja joidenkin heikkenevän. Sonkajärven kunta kuuluu SOTE-uudistuksen taloudellisiin häviäjiin. SOTE-uudistuksen vaikutus Sonkajärven kunnan talouden tasapainotilaan on tämänhetkisen arvion mukaan vuodesta 2027 eteenpäin (jolloin siirtymäaika päättyy) noin -80 euroa/asukas tilikauden tulosta heikentävä (eli noin -300.000 euroa tilikauden tulosta pienentävä).

Sonkajärven kunta kuuluu Pohjois-Savon sairaanhoitopiiriin. Sairaanhoitopiiri on tehnyt viime vuoden alijäämäisiä tuloksia. Alijäämän kattamisesta vastaavat sairaanhoitopiirin jäsenkunnat. Sairaanhoitopiirin alijäämät ovat rasittaneet kunnan taloutta vuonna 2020 yhteensä noin 160 000 euroa. Vuodelle 2021 on tehty noin 100 000 euron pakollinen varaus vuoden 2020 alijäämän kattamiseksi. Kunnan vaikutusmahdollisuudet sairaanhoitopiirin toimintaan ja talouteen ovat vähäiset. Sairaanhoitopiiri on myös investoinut viime vuosina merkittävästi uudisrakennuksiin ja investointipaineet ovat edelleen suuret. Myös Ylä-Savon SOTE kuntayhtymä, joka järjestää kunnan perussairaanhoidon, on investoinut viime vuosina uudisrakentamiseen ja peruskorjauksiin.

Myös kunnan omat investointipaineet ovat merkittävät. Teknisen lautakunnan valmisteleman kymmenen vuoden investointikehikon (2021-2030) mukaan investointien nettosumma on noin 16,0 miljoonaa euroa, eli keskimäärin 1,6 miljoonaa euroa per vuosi. Suurin yksittäinen investointi on terveyskeskuksen peruskorjaus, jonka kustannusarvio on yhteensä 2,8 milj. euroa. Peruskorjaus ajoittuu vuosille 2021-2022. Myös Sukevan paloaseman uudisrakennus tulee olemaan mittava investointi. Sonkajärven kunnan poistotaso on noin 1,4 milj. euroa per vuosi. Investointipaine on siis suurempi kuin vuosittaiset poistot. Kunnan tulorahoitus ei tule riittämään investointeihin, vaan niitä on katettava lainalla, jolloin kunnan lainamäärä kasvaa.

Taloutensa tasapainottamiseksi Sonkajärven kunta nosti vuonna 2020 veroprosenttejaan seuraavan taulukon mukaisesti.

Taulukko 3. Sonkajärven kunnan veroprosentit vuosina 2019 ja 2020.

	2019	2020
Tuloveroprosentti	20,50	21,25
Yleinen kiinteistöveroprosentti	0,93	1,25
Vakituisten asuinrakennusten veroprosentti	0,41	0,55
Rakentamattoman rakennuspaikan veroprosentti	Ei määrätty	Ei määrätty
Muiden asuinrakennusten (loma-asunnot) veroprosentti	0,93	1,25
Yleishyödyllisen yhteisön veroprosentti	0,00	0,00
Voimalaitoksen kiinteistöveroprosentti	2,85	2,85

Veronkorotukset korjasivatkin kunnan taloutta vuonna 2020, mutta vielä suurempi vaikutus oli koronavirusepidemiasta aiheutuneilla valtion tukitoimenpiteillä, jotka vaikuttivat koko paikallishallinnon rahoitusasemaan positiivisesti. Koronatuet ovat kuitenkin määräaikaista ja niiden vaikutus päättynee vuonna 2021. Myöskään veronkorotuksia ei ole käytännössä lähivuosina mahdollista tehdä, koska veroaste on jo nyt korkea.

Koronavirusepidemian puhjettua ja valmiuslain astuttua voimaan kunta päätti ennakoivasti lomauttaa koko henkilöstönsä. Tällä varauduttiin koronasta aiheutuviin lisäkustannuksiin. Lomautukset toteutettiin koko henkilöstön osalta poislukien erikseen määrätty kriittiset toiminnot (esimerkiksi vesihuolto) ja niiden avulla saavutettiin noin 100 000 euron henkilöstösäästöt. Koska kunnan henkilöstömäärää on jo vuosia vähennetty suunnitelmallisesti, ei mittavia henkilöstövähennyksiä enää ole mahdollista tehdä, mikäli palveluverkko ja palvelutaso aiotaan säilyttää nykyisellä tasolla. Kunnan henkilöstömäärä suhteessa asukaslukuun on pysynyt samana vuodesta 2010 vuoteen 2018 (4 %). Tehostaminen ja tuottavuuden kasvattaminen on luonnollisesti jatkuvaa toimintaa, ja henkilöstö vähenee luonnollisen poistuman kautta edelleen vähitellen.

Sonkajärven kunnassa on laadittu vuonna 2018 Insinööritoimisto Savolainen Oy:n toimesta kiinteistöselvitys. Selvityksessä todetaan, että Sonkajärven kunnalla on kunnan omistamia rakennuksia noin 10 brm²/asukasta kohden, jolloin Sonkajärven kunnan kiinteistöjen hallinta/omistustaso on 70 % yli kuntien keskiarvon. Tilanne heikkenee jatkuvasti väestön edelleen vähentyessä. Kiinteistöjen ylläpito tällä väestömäärällä ja väestökehityksellä on erittäin haastavaa taloudellisesti. Sonkajärven kunnan tavoitteena onkin päästä lähemmäksi kuntien keskiarvoa (6 brm²/asukas) kunnan omistamien rakennusten bruttopinta-alassa. Kiinteistöselvityksessä todetaan, että rakennukset, jotka eivät ole välttämättömiä kunnan oman toiminnan kannalta, on järkevämpää myydä, ja toisaalta purkaa/myydä rakennukset, joiden korjausvelka on kasvanut niin suureksi, että uuden rakentaminen on halvempaa. Edelleen selvityksessä todetaan, että peruskorjattavat tilat ovat usein epäkäytännölliset ja pinta-alaa on liikaa nykyiseen toimintaan nähden. Toisaalta vanhan korjaamattoman rakennuksen ylläpitokulut ovat niin suuret, että purkukustannukset maksavat itsensä takaisin muutamassa vuodessa.

Sonkajärven kunta teki vuonna 2018 päätöksen Virastokeskuksen purkamisesta. Virastokeskuksessa oli sisäilmaongelma, ja suunnitteilla oli laajamittainen peruskorjaus, jonka kustannusarvio oli noin 2,0 milj. euroa. Virastokeskuksen pinta-ala oli noin 3500 neliometriä. Vaihtoehtoja vertailtaessa päädyttiin kuitenkin siihen, että peruskorjauksen sijaan rakennetaan uudisrakennus, joka on merkittävästi pienempi kuin Virastokeskus. Uuden kunnantalon rakennutti kunnan omistama vuokralatoyhtiö Sonkakoti Oy ja se valmistui kesällä 2019. Uudisrakennuksen koko on 660 neliometriä ja sen vuokra on noin 110 000 euroa per vuosi. Virastokeskuksen purkaminen aiheutti noin 270 000 euron purkukustannuksen ja noin 63 000 euron alaskirjauksen, mutta säästää jatkossa käyttökuluissa noin 180 000 euroa käyttökuluissa. Uuden kunnantalon vuokraan verrattuna säästö on noin 70 000 euroa per vuosi, kymmenessä vuodessa säästö on 700 000 euroa.

Kunnan entinen koulu, jossa nykyään sijaitsee tekninen työpaja sekä teknisen toimen varastotiloja, on tarkoitus purkaa vuoden 2021 aikana. Purkukustannusarvio on 0,4 milj. euroa ja vuosittainen säästö käyttökustannuksissa tulee olemaan noin 65 000 euroa. Kiinteistö on huonokuntoinen ja sisäilmaongelmainen ja vaatisi mittavan peruskorjauksen. Toiminnoille on löydettävä korvaavat tilat.

Sonkajärven kunnan kiinteistöstrategiana on irrottautua kunnan perustoimintojen kannalta tarpeettomista kiinteistöistä. Yrityksistä huolimatta irrottautuminen on kuitenkin edennyt hitaasti. Kiinteistöjä on yritetty myydä, mutta halukkaita ostajia on ollut vähänlaisesti, vaikka kunta on valmis hyväksymään myös maltilliset alaskirjaukset kiinteistöistä, mikäli se on kokonaistaloudellisesti keskipitkällä aikavälillä kannattavaa (ylläpitokustannusten säästön kautta).

Kiinteistöselvityksen jatkoksi Sonkajärven kunnassa tehtiin vuonna 2019 palveluverkkoselvitys, jonka tavoitteena oli tehdä ehdotus Sonkajärven kunnan tulevaisuuden palveluverkosta. Ehdotuksen pohjana oli nykyisen palveluverkon analyysi sekä jo aiemmin tehty kunnan kiinteistöselvitys. Nykytila-analyysin perusteella palveluverkkoselvityksessä todettiin, ettei Sonkajärven kunnan talous kestä nykyisenkaltaista palvelurakennetta. Tulorahoituspohja ei riitä kattamaan toiminnan ja poistojen kustannuksia. Selvityksessä todettiin, että kunnan on tehtävä merkittäviä muutoksia palvelurakenteeseen turvatakseen kunnan itsenäisyys ja riittävät palvelut asukkaille. Palveluverkkosuunnitelma tarjoaa hyvän ja läpinäkyvän perustan säästötavoitteille sekä tuottavuuden parantamistoimenpiteille.

Kunnassa toimi talouden tasapainottamistyöryhmä 24.06.2019 – 22.2.2021. Työskentelynsä aikana tasapainottamistyöryhmä valmisteli lukuisia talouden tasapainottamistoimenpiteitä kunnanhallituksen ja valtuuston päätettäväksi. Toimenpiteitä tarvitaan kuitenkin vielä lisää.

Vuosien 2022-2030 talousennusteessa on lähdetty siitä, että kunnan verotulot pysyvät noin 13,4 milj. euron tasolla ja valtionosuudet noin 15,7 miljoonassa eurossa. Toimintakulujen on arvioitu kasvavan 1,6 prosenttia per vuosi ja toimintatuottojen 1 prosenttia per vuosi. Poistot ovat noin 1,4 milj. euroa per vuosi. Mahdollisen SOTE-uudistuksen vaikutuksia kunnan talouden tasapainoon ei ole vielä huomioitu.

Painelaskelman (taulukko 4) mukaan kunnan tilikauden tulos painuu tappiolle viimeistään vuonna 2026. Vuosikate puolestaan painuu negatiiviseksi viimeistään vuonna 2028. Painelaskelman mukaan kunnan toimintakatteen pitäisi olla vuonna 2026 noin 0,5 milj. euroa pienempi kuin mitä se tulee laskennallisesti olemaan (kustannusten nousu huomioiden, säilyttäen toiminnot nykyisellä tasolla) ja toimintakatteen tulisi pysyä tällä tasolla vuoteen 2030 ja siitä eteenpäin. Tämä tarkoittaa laskennallisesti noin 0,5 milj. euron säästöpainetta per vuosi vuodesta 2026 eteenpäin. Kumulatiivisen säästön tulisi olla yhteensä 2,8 milj. euroa vuoteen 2030 mennessä. Toimielimittäin jaoteltuna säästötavoite tarkoittaa sitä, että vuodesta 2026 vuoteen 2030 teknisen toimen tulisi löytää säästöjä yhteensä noin 0,5 milj. euroa, sivistystoimen 1,5 milj. euroa ja yleishallinnon 0,8 milj. euroa.

Taulukko 4. Painelaskelma vuosille 2022-2030.

TUOSLASKELMA (1 000 €)	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Toimintatuotot	6 100	6 161	6 223	6 224	6 225	6 226	6 227	6 228	6 229
Toimintakulut	-32 400	-32 918	-33 445	-33 980	-34 524	-35 076	-35 638	-36 208	-36 787
Toimintakate	-26 300	-26 757	-27 222	-27 757	-28 299	-28 851	-29 411	-29 980	-30 558
Verotulot	13 400	13 400	13 400	13 400	13 400	13 400	13 400	13 400	13 400
Valtionosuudet	15 700	15 700	15 700	15 700	15 700	15 700	15 700	15 700	15 700
Vuosikate	2 800	2 343	1 878	1 343	801	249	-311	-880	-1 458
Poistot ja arvonalentumiset	-1 400	-1 400	-1 400	-1 400	-1 400	-1 400	-1 400	-1 400	-1 400
Tilikauden tulos	1 400	943	478	-57	-599	-1 151	-1 711	-2 280	-2 858

Poistoeron muutos	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Tilikauden ylijäämä/alijäämä	1 500	1 043	578	43	-499	-1 051	-1 611	-2 180	-2 758

Taulukko 5. Toimielimien laskennalliset säästötavoitteet vuosittain ja kumulatiivisesti

1000 euroa	2026	2027	2028	2029	2030	KUMULATIIVINEN SÄÄSTÖ YHTEENSÄ
Tekninen	85	103	103	85	103	479
Sivistys	267	320	320	267	320	1494
Yleishallinto	148	177	177	148	177	827
YHTEENSÄ	500	600	600	500	600	2800

Toimielinkohtaiset ennustetut toimintakatteet vuosille 2022-2030 näkyvät alla olevassa taulukossa 6.

Taulukko 6. Toimielinkohtaiset toimintakatteet vuosina 2022-2030, ennuste.

TOIMINTAKATE	2022	2023	2024	2025-2030
KESKUSVAALILAUTAKUNTA	-9 435	-9 615	-9 758	-9 973
TARKASTUSLAUTAKUNTA	-24 532	-24 998	-25 371	-25 931
KUNNANHALLITUS	-19 045 185	-19 407 261	-19 696 922	-20 131 413
SUKEVA	-122 659	-124 991	-126 857	-129 655
SIVISTYS	-6 591 512	-6 716 826	-6 817 077	-6 967 454
TEKNINEN	-506 676	-516 309	-524 015	-535 574
Toimintakate yhteensä	-26 300 000	-26 800 000	-27 200 000	-27 800 000

Ennusteisiin sisältyy luonnollisesti paljon epävarmuutta. Mikäli rahoituspohjassa tapahtuu muutoksia, esimerkiksi verotulot ja/tai valtionosuudet muodostuvat ennustettua isommiksi, pienenee säästötarve vastaavasti.

Toimielimiä pyydetään esittämään alustava suunnitelma siitä, miten taulukossa 6 kuvattu toimintakatteen taso saavutetaan vuosina 2022-2030. Oletuksena on, että kustannukset kasvavat 1,6 prosenttia per vuosi ja tulot 1 prosenttia per vuosi. Toimintakatteeseen voi vaikuttaa tuloja nostamalla ja menoja vähentämällä. Mahdollisia toimenpiteitä ovat esimerkiksi maksujen korotukset, tulopohjan laajentaminen, ei-lakisääteisten toimintojen lakkauttaminen tai supistaminen, organisaatorakenteiden uudistaminen (toimielimet, hallintokunnat, tulosalueet), palveluverkon uudelleentarkastelu, tehtävien uudelleenorganisointi, tuottavuuden nostaminen, ulkoistaminen sekä yhteistyö naapurikuntien kanssa. Esitystä tehdessään toimielinten on otettava kantaa kiinteistöselvityksessä ja palveluverkkoselvityksessä tehtyihin toimielintä koskeviin esityksiin (toteutetaan tai ei toteuteta perusteluineen). **Suunnitelma tehdään liitteenä olevalle suunnitelmapohjalle, ja se on esitettävä kunnanhallitukselle 14.6.2021 klo 9.00 mennessä**

Mikäli verotulo- ja valtionosuusennusteet muuttuvat, päivitetään toimielinten säästötavoitteita vastaavasti.

Valtion talousarviossa on varattu 30 miljoonaa euroa harkinnanvaraiseen valtionavustukseen vuodelle 2021. Harkinnanvaraista avustusta voidaan myöntää, jos kunta ensisijaisesti poikkeuksellisten tai tilapäisten kunnallistaloudellisten vaikeuksien vuoksi on lisätyn taloudellisen tuen tarpeessa. Taloudellisen tuen tarpeeseen vaikuttavina seikkoina otetaan huomioon myös paikalliset erityisolosuhteet. Sonkajärven kunnan tulkinnan mukaan kunnan on mahdollista hakea harkinnanvaraista valtionavustusta Omatalo Oy:n konkurssin perusteella. Tämä kuitenkin edellyttää, että kunta on hyväksynyt suunnitelman taloutensa tasapainottamiseksi toteutettavista toimenpiteistä.

Suunnitelma on liitettävä valtionosuuden korotusta koskevaan hakemukseen. Suunnitelma on laadittava vuoden 2021 syksyyn mennessä, jolloin harkinnanvaraisin valtionavustuksen haku päättyy. Suunnitelma laaditaan tämän dokumentin sekä toimitusten esitysten pohjalta.